

3. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. — М., 2001. — 365 с.
4. Education for a Sustainable Future: A Paradigm of Hope for the 21st Century (Innovations in Science Education and Technology) / [ed. by Keith A. Wheeler and Anne Perraca Bijur. — Springer, 2000. — 282 p.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ НОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ

Панфилов А. Ю., Савченко О. А.

Проанализированы некоторые принципы и пути построения инновационной образовательной среды, без чего сегодня в рамках высшего учебного заведения невозможно подготовить высокопрофессионального специалиста и сформировать гармонично развитую личность.

Ключевые слова: инновационное образование, базовые компетенции, образовательная среда, прогрессивно-гуманистическая парадигма образования.

INNOVATIVE PRINCIPLES OF DEVELOPING HIGHER EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF NEW EDUCATIONAL PARADIGM

Panfilov O. Yu., Savchenko O. O.

The article considers some principles and ways of creating innovative educational environment in higher educational establishments which is aimed at the development of a skilled specialist and harmonious personality.

Key words: innovative education, basic competences, educational environment, progressive and humanistic educational paradigm.

УДК 130.2

О. В. Бурлука, кандидат філософських наук, доцент

РОЗВИТОК САМООСВІТНЬОЇ АКТИВНОСТІ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Досліджено самоосвітню активність в епоху Середньовіччя. Реконструкція об-разу і духу культури Середньовіччя дає змогу виявити детермінацію становлення та розвитку самоосвіти особистості в цьому типі культури і його вплив на розвиток особистості та її творчої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта особистості, самоосвітня активність, стратегії самоосвіти, моделі самоосвіти.

Актуальність проблеми. Однією з найважливіших складових життя сучасної людини є постійне засвоєння та генерування інформації. Сучасне суспільство стає суспільством інноваторів. Тому можна простежити актуальність процесу самоосвіти особистості в сучасному суспільстві, що зумовлено тенденцією її домінування в розвитку освіти як соціального інституту та виду діяльності.

Незважаючи на те що проблему самоосвіти особистості розглядали багато науковців, наприклад, А. Айзенберг, А. Громцева, В. Лозовой, І. Рідковець, Г. Серіков, Г. Зборовський, О. Шукліна та ін., все ж таки процес виникнення самоосвіти, її історичний розвиток у контексті соціокультурної динаміки досліджено не було. Тому ми ставимо за мету проаналізувати розвиток основних технологій, стратегій і моделей самоосвіти в конкретно-історичних типах культур і приділити особливу увагу розгляду самоосвіти особистості в культурі епохи Середньовіччя.

Важливою умовою активізації самоосвіти особистості є досвід самооцінювання і самоконтролю, прогнозування результату і аналізу наявних способів його досягнення, які стимулюють виникнення зацікавленого ставлення до діяльності і до самого себе як її суб'єкта. Однією з характеристик цієї настанови є ставлення людини до свого місця і становища у системі суспільних і виробничих відносин, самовдосконалення і саморозвитку.

Історія розвитку феномену самоосвіти особистості тісно пов'язана з історією культури. Культурно-історичний контекст самоосвіти особистості ліквідує відокремленість знань і укорінює їх у соціальному і національно-етнічному ґрунті, геополітичному просторі та історичному часі. Саме тому конкретно-історичні епохи слід розглядати не тільки як суспільно-економічні формації, а й як соціально-культурний феномен. Звертаючись до них, ми не тільки відображаємо конкретний стан епохи, а ще у міру власних можливостей реалізуємо свій історичний досвід, що може стати підґрунтям створення образу майбутньої соціокультурної реальності. Тому виникає необхідність дослідити самоосвітню активність та її вплив на творчість в різні соціокультурні епохи.

В історії феномену самоосвіти привертає увагу надзвичайно складна епоха раннього Середньовіччя. Цей період характеризується не тільки соціально-політичними суперечностями, а й яскраво вираженою культурною неоднорідністю: у суспільстві межували і перетиналися античність та християнська культура. У школах, як і раніше, вчили твори античних авторів, як і раніше, юрбу глядачів приваблювали спортивні змагання, цькування звірів, перегони колісниць та театральні вистави. У судах виступали риторичні, в Афінах і Олександрії читали лекції філософи. Це був період початку релігійно-моральної самоосвіти. Людина цієї епохи була повна напружених релігійних шукань, оскільки зароджувалося чернецтво, у монастирях Єгипту та Сирії

християнські заповіді осмислювалися і реалізовувалися як норми повсякденного життя.

Духовна традиція християнства пов'язана з уявленням, відповідно до якого не всі, а тільки деякі особливі індивіди є носіями загальної істини буття і тільки їм доступна істина. Християнство піднімалося над соціальними, класовими суперечностями, духовна єдність людей досягалася єдиною вірою, об'єднуючою силою стали «святий дух» і його носії.

Серед християнських мислителів Середньовіччя одне з провідних місць належить Іоанну Златоусту (347–407). Він був не тільки блискучим і талановитим проповідником, а й неабиякою особистістю, живим втіленням своєї суперечливої епохи, яку він докладно і виразно відобразив на сторінках своїх добутків. Твори Златоуста вплинули на культуру Візантії і Давньої Русі, де вони користувалися особливою популярністю. Проблемі виховання і освіти Златоуст незмінно приділяв увагу в своїх проповідях, і саме це характеризує всю його творчість.

З погляду історії самоосвіти значення твору Златоуста зі збірника «Златоуструй» «Про марнославство і про те, як повинно батькам виховувати дітей», або в російському варіанті «Про вскормленіє чад», тощо полягає в тому, що у ньому вперше послідовно викладено ті принципи і підходи, які характеризували середньовічне ставлення до освітнього процесу. В цьому сенсі твір Златоуста є унікальним і його дійсно можна назвати маніфестом середньовічної самоосвіти.

У багатьох проповідях Златоуста сформульовано критику формального і поверхового ставлення до освіти, коли піклуються лише про те, щоб діти росли в достатку, коли освіту розглядають лише як спосіб кар'єрного росту, заробітку та ін. Сам Златоуст уважав виховання найбільшим із мистецтв: «Тому що не може бути мистецтва більшого, ніж це. Так, як що може зрівнятися з цим для того, аби впорядкувати душу і сформувати розум юнака» [4, с. 34]. Ця переконаність у надзвичайно широких можливостях виховання і самоосвіти пов'язана з новим динамічним сприйняттям людини, характерним для монотеїзму, що затверджував як основну істину ідею створення світу.

І якщо античні мислителі, як правило, зосереджували увагу на освіті (навіть Платон розглядав виховання як результат особливої освіти), то для християнства моральне і релігійне виховання виявлялося важливим само по собі. Зрозуміло, Златоуст приділяв увагу насамперед вихованню, особливо саме емоційним аспектам педагогічного впливу — вихованню почуттів і душі. Говорячи про це, він переосмислює ідею Платона про виховання громадян ідеального полісу. Для Златоуста не поліс уподібнюється особистості, а особистість становить цілий особливий світ [5, с. 24]. У цих його словах дуже рельєфно виявляються індивідуалізм і психологізм Середньовіччя, оскільки вивільнення особистості, прагнення до самопізнання і самовдосконалення

дають можливість морального створення особистості. Ця загостреність особистого сприйняття, глибоке невдоволення сьогоденням, прагнення радикально змінити своє становище у світі сприяють самоосвітній активності особистості. Самоосвіта епохи Середньовіччя була викликана прагненням людини пізнати і змінити себе. Внутрішня духовна реальність була для неї важливіше за реальність зовнішню.

Зречення від пов'язаних із повсякденним світом задовольень і помислів, що не відповідали моральному ідеалу, — це та ціна, яку людина повинна була заплатити за знаходження власної особистості, і багато хто тоді до цього прагнув. Самоосвіта Середньовіччя була способом збереження і зміцнення того зв'язку, що відповідно до уявлень мислителів тієї епохи з'єднував людину з Богом і був гарантією порятунку особистості у світі обману та тління. Існування цього зв'язку, виявлення його за допомогою самоосвіти залежали від людини, оскільки на місце одноманітної мінливості античного космосу із законами, що не підлягають зміні, приходить новий динамічний всесвіт — всесвіт занепаду, старіння та руйнування, але разом з тим прогресу і духовного сходження — всесвіт, у якому людині відведено активну роль.

Самоосвітня активність того періоду спрямована на одержання знань про Бога, на самопізнання і самовдосконалення людини для того, аби наблизитися до Бога. Мотивація, рушійна сила самоосвіти ґрунтувалися на середньовічній упевненості в раціональності Бога.

У теологічно орієнтованій Європі для релігійних мислителів, таких як Псевдо-Діонісій Ареопагіт, Блаженний Августин (354–430), П'єр Абеляр (1079–1142), Тома Аквінський (1225–1274), Мейстер Екхарт (1260–1327) та ін., було безсумнівним, що знання — від Бога, що не людина опановує знання, а знання опановує людину. Предметом науки є вище благо, тобто пізнання Бога. «Він і ніхто, і саме Буття, Буття всякого буття, Сутність усього сущого, Природа всякої природи. Він є підставою Всесвіту, джерелом Природи, тому що Природа і Всесвіт походять із Нього. Оскільки природа є буттям, вона являє собою Його вираз, тому вона і є Бог» [1, с. 130], оскільки для Середньовіччя Бог стосовно людини виступає, як особистість, як чинність, приймає її форму. Він олюднюється разом з людьми і для них. Ця спокійна і довірлива віра, моральне почуття, здоровий глузд роблять людину вільною, віра, що вона є образом і подобою свого Творця, і тому від природи мудра і добра.

Духовне життя раннього Середньовіччя в Європі відзначено існуванням і взаємодією двох основних традицій: світської, що спирається на дохристиянські, насамперед «варварські», погляди, і церковної, що бере початок із Біблії. Складовою частиною цих традицій були уявлення про виховання. Осередком церковної традиції в VII ст. стали монастирі, де ченці виробляли нову педагогіку, засновану на розумінні дитячої психології. Збільшилася, збагатилася новими жанрами повчальна література. Поряд із виховними лис-

тами з'явилися «зеркала» з їхньою прямою дидактикою, систематичним викладом для світських осіб основних постулатів християнської етики, у тому числі поглядів церкви на виховання. Інший метод, яким користувалися каролінгські моралісти, впроваджуючи ці постулати у свідомість аристократів-мирян, — дидактика непряма: часткове втілення норм церковної моральності в ідеалізованому образі «праведного ченця», оголошеного прикладом для наслідування.

У меровингський час виховання залишалося справою сім'ї, соціальної групи (придворне середовище), почасти церкви. Наприкінці VIII — на початку IX ст. учені-клірики, що тяжіли до двору Карла Великого, виступили з обмеженою, але наполегливою програмою релігійно-етичних перетворень, що спиралася на підтримку держави. Йшлося про виховання всього суспільства в послідовно християнсько-церковному дусі під керівництвом освіченого духовництва. Ця програма враховувала реальності буття різних соціальних верств, указувала сучасникам способи праведного, богоугодного життя для мирян. У першу чергу вона була звернена до імперської аристократії, поведження якої на чолі з монархом і в суспільному, і в сімейному житті повинно було стати прикладом для всіх світських осіб. Уперше виховання стало справою держави, предметом королівського законодавства (капітулярії і церковного законодавства, санкціонованого королівською владою). Іон Орлеанський і диякон Алкуїн звертаються з моральними настановленнями. Фундаментом їх освіти було вивчення Священного Писання. Багато в чому завдяки Алкуїну двір Карла Великого став центром високої культури, значно перевершивши щодо цього двори всіх колишніх франкських монархів. Законодавство про школи — одна з найважливіших заслуг Карла.

Метою реформи освіти було не тільки підготування грамотних мирян для адміністративного апарату імперії. Із творів Алкуїна і юридичних пам'яток зрозуміло, що прилучення до латинської грамоти та інших елементів античної освіченості розглядалося як необхідна основа для головного в розвитку людини — релігійного і морального виховання. Бажаючи підкреслити його важливість і пріоритетність, церковні моралісти схильні були навіть протиставляти його світській освіті. Теган зазначав, що — єпископи — вихідці з низів намагаються в різні способи підняти, зробити рівними аристократії своїх низкородних родичів, і для цього одних женять на знатних жінках, інших же навчають вільним наукам [1, с. 230].

Релігійне виховання аристократії, що вже одержала світську освіту, не зводилося до цих елементарних вимог. Алкуїн вітає мирян, що читають Писання. У трактаті — «зеркалі» «Про батьків і пороки», адресованому графу Бретонської марки Відо, він пише: «Старанне читання очищує душу. Хто хоче завжди бути з Богом, повинен часто молитися і читати. Адже коли ми молимося, то самі говоримо з Богом, коли ж читаємо, то Бог говорить з нами» [4, с. 53].

Саме релігійна освітня і самоосвітня діяльність у цю епоху була однією із найвпливовіших форм саморегуляції знання. Інтегруюча функція релігійної самоосвітньої діяльності виступала як одна з основ соціального життя. Так, самоосвіта у контексті середньовічної культури створила людину, яка прагне релігійних істин, осягає божественну мудрість.

Самоосвітня діяльність і релігійна складова знання справляли визначальний регулятивний вплив і на інші форми соціальної активності людини. Оскільки основною цінністю, або принципом, середньовічної культури є Бог, то філософія, наука, право являли собою тільки подальше розроблення абсолютних заповідей християнства. Політична організація в її духовній і світській сферах була переважно теократичною і базувалася на релігії. Сім'я, як священний релігійний союз виражала ту саму фундаментальну цінність. Навіть організація економіки контролювалася релігією. Пануючі звичаї, спосіб життя, мислення підкреслювали своє негативне або байдуже ставлення до почуттєвого світу, його багатства, радощів і цінностей. Почуттєвий світ розглядався тільки як тимчасовий «притулок людини, в якому християнин усього лише мандрівник, що прагне досягти вічної обителі Бога і шукає шлях, як зробити себе гідним того, щоб увійти туди». Тобто інтегрована частина середньовічної культури була не конгломератом різних реалій, явищ і цінностей. Вона була єдиним цілим, всі частини якого виражали той самий вищий принцип об'єктивної дійсності і значущості: нескінченність, надчуттєвість, надрозумність Бога. Бога всюдисущого і всемогутнього, всевидючого, абсолютного, справедливого, прекрасного, творця світу і людини.

У результаті дорослішання європейського розуму, пов'язаного з поширенням культури, в основі якої лежало поняття «раціональності», у надрах суспільства виникла ідея, що привела до появи перших університетів. Хоча історія їхнього виникнення мрячна, контекст, що визначив їхню долю, цілком очевидний: він був обумовлений розвитком міст Північної Італії. Відродження писемного права саме у тих місцях, де починаючи з 1075 р. розгорнулися основні події, пов'язане з найбільшою політичною конфронтацією папства й імперії.

Ключовою подією у цьому зв'язку став сам факт створення університетів у Болоньї (XI ст.) і Парижі (XII ст.). Незважаючи на наявні між ними розходження, ці університети були найбільш популярними аж до кінця Середніх віків.

Університет у Болоньї — найстаріший університет Європи. Точну дату його виникнення встановити не вдалося. Болонський університет успадкував давні традиції підготовки правознавців. У Болоньї приватні школи права діяли вже із другої половини XI ст. Специфіка Болонського університету головним чином полягала в тому, що студенти, які навчалися в Болоньї, були люди дорослі, часто зі знатних сімей, часом вони вже обіймали ті чи

інші посади і одержували бенефіції. Вони встановили повний контроль над організацією та перебігом занять. Саме вони наймали викладачів, укладаючи з ними щорічні контракти, в яких застерігалася сума виплачуваного ними гонорару, встановлювався порядок читання окремих книг з юриспруденції, тобто в їхній діяльності щодо одержання знань домінував чинник самоосвіти.

Факт виникнення моделі університету юридичної спрямованості відіграв важливу роль у широкій консолідації юристів у різних державах Західної Європи. Жак Верже, який досліджував цю проблему, зауважує, що об'єднання в університет було гарантією взаємодопомоги студентів, їхнього захисту від утисків з боку місцевих жителів і влади [3, с. 103].

Паризький університет виник пізніше Болонського і якісно відрізнявся від нього. Своім виникненням Паризький університет був зобов'язаний школам, які з'явилися в Парижі наприкінці XI ст. У цей час у місті існували традиційні церковні школи, головною серед яких була школа кафедрального собору Нотр-Дам.

Наприкінці XII ст. ці школи переживали період розквіту. Швидко, слабко контрольоване збільшення кількості учнів спричинило виникнення низки проблем як матеріального (житло, харчування), так і інтелектуального характеру. Неконтрольована чисельність шкіл і безладність навчання в них призвели до їхнього об'єднання в університет чинностями духівництва та муніципальної влади.

Церковна влада разом із викладачами розробили вимоги: обов'язкові програми, суворі іспити і одержання гарантій проти безладного створення нових шкіл. Паризький університет був університетом магістрів, тобто федерацією шкіл, в яких магістри, маючи у своєму розпорядженні особисту владу над своїми учнями в рамках окремої школи, за допомогою рад і офіційних осіб колективно управляли усіма студіями, додержуючись загальних правил навчання і складання іспитів. Класична модель університету, що виник у лоні церкви, синтезувала цінності грецького, латинського та іудейсько-християнського світу, які надалі виразилися в гуманізмі епохи Відродження. Вона орієнтувалася на такі цінності, як гідність людини, ідеал сім'ї, обов'язок працювати, національні цінності, на економічне та політичне життя.

Висновки. Виникнення інституту вищої освіти, трансформація педагогічної практики, формування високого статусу освіченості в суспільстві вплинули на самоосвітню діяльність. Зміна соціальної ролі освіти підвищила статус самоосвіти. Поглибилася неоднорідність самоосвітньої діяльності, пов'язана із становими і статусними характеристиками її суб'єкта. Розвиток теоретичного (зокрема, природознавчого) знання, з одного боку, і активне

формування буржуазної трудової ідеології — з другого продовжили диференціацію самоосвітніх стратегій і моделей залежно від характеру праці та виду діяльності. Домінуючою технологією залишалася комунікативна, технологія самоосвітнього читання як читання рукописних книг була доступна тільки вибраним представникам прогресивних верств населення, знаті.

Слід зазначити, що, незважаючи на догми, які панували в період Середньовіччя, починаючи з XII–XIII ст. європейська наукова і технічна думка розвивається, перевищуючи досягнення попереднього етапу. Це було пов'язане з підйомом, що намітився у країнах Європи, продуктивних чинностей, збільшенням міст і виникненням системи ремісничого виробництва. Було створено водяні і вітряні двигуни, вдосконалено виробництво і оброблення заліза. У лабораторіях алхіміків, що марно шукали спосіб виготовлення золота, відбувалися відкриття в галузі хімії.

У свою чергу подібні кроки підготували виникнення в період пізнього Середньовіччя мануфактурного виробництва, що стало колыскою нових буржуазних відносин. Подорожі та інші контакти відіграли важливу роль у розширенні міжнародних зв'язків, у надрах астрології виникали зачатки наукової астрономії — ці та інші розробки підготували епоху великих відкриттів XV–XVI ст. Динамізм соціального життя ще не став нормою в епоху Середньовіччя, тому домінуюча орієнтація на відтворення знання суперечить ходу історії. Суперечності між минулим і сьогоденням, сьогоденням і майбутнім ініціюють зростання самоосвітньої активності.

Таким чином, самоосвітня активність культури Середньовіччя спрямована на одержання знань про Бога, самопізнання і самовдосконалення людини, аби наблизитися до Бога. Релігійна стратегія справляла визначальний регулятивний вплив і на інші форми соціальної активності людини. Розвиток природознавчого знання, виникнення інституту вищої освіти, трансформація педагогічної практики, формування високого статусу освіченості вплинули на самоосвітню діяльність і становлення нових стратегій самоосвіти особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бессмертный Ю. Л. Художественный язык средневековья / Ю. Л. Бессмертный. — М., 1982. — 354 с.
2. Бурлука Е. В. Самообразование личности как социально-педагогическая проблема : монография / Е. В. Бурлука. — Х. : ЧПИ «Новое слово», 2008. — 180 с.
3. Верже Ж. История средневекового университета / Ж. Верже // Вестн. высш. шк. — 1992. — № 1. — С. 98–106.
4. Гаспаров М. Л. Памятники средневековой латинской литературы. IV — IX века / М. Л. Гаспаров. — М., 1970. — 320 с.
5. Культура Византии IV — первая половина VII века. — М., 1984. — 307 с.

РАЗВИТИЕ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ В ЭПОХУ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ

Бурлука Е. В.

Исследована самообразовательная активность в эпоху Средневековья. Реконструкция образа и духа культуры Средневековья позволяет детерминировать становление и развитие самообразования личности в этом типе культуры, его влияние на развитие личности и ее творческой деятельности.

Ключевые слова: самообразование личности, самообразовательная активность, стратегии самообразования, модели самообразования.

DEVELOPMENT OF SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY DURING AN EPOCH OF THE MIDDLE AGES

Burluka E. V.

In clause self-educational activity during an epoch of the Middle Ages is investigated. Reconstruction of an image and spirit of culture of the Middle Ages allows to make determination of becoming and development of self-education of the person in the given type of culture and its influence on development of the person and its creative activity.

Key words: self-education of the person, self-educational activity, strategy of self-education, model of self-education.

УДК 14:391.96

Ю. Ю. Калиновський, доктор філософських наук, доцент;

Е. А. Кальницький, кандидат філософських наук, доцент

ПОЛІТИЧНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ІНДИКАТОР ДЕФОРМОВАНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Розглянуто політичний тероризм як індикатор деформації правосвідомості. Увагу акцентовано на особливостях способу мислення та мотиваційних механізмах носіїв такого типу світосприйняття. Доведено, що деформація правосвідомості виникає не тільки на основі індивідуальних психологічних настанов, а й тоталітарних ідеологій, релігійних культів, де у різних формах закладено ксенофобські ідеї, на ґрунті яких виникають релігійні й політичні деструктивні культури як деформовані системи світогляду та світосприйняття.

Ключові слова: політичний тероризм, деформація правосвідомості.

Актуальність проблеми. Серед найбільш вагомих глобальних проблем сучасності, яка турбує сьогодні науковців більшості країн світу, є політичний